

Desăvîrșire fără săvîrșire

Săvîrșirea tinde către sfîrșire, sfîrșirea către desăvîrșire, dar desăvîrșirea se întoarce la săvîrșire. Căci, într-adevăr, ce este desăvîrșirea fără săvîrșire ?

Un om merge pe sîrmă : e o desăvîrșire fără săvîrșire. Ceva, în ordinea vieții, trebuie să fie ca în ciclul pe care-l fac și refac cuvintele românești de mai sus : trebuie să curgă sînge peste tot, așa cum circulă săvîrșirea prin tot ce s-a desprins din ea și a părut să o dea uitării. Desăvîrșirea fără săvîrșire e o nedesăvîrșire și un risc.

Este grația cuvintelor bine căzute să deschidă sau măcar să redeschidă problemele. E suficient, parcă, să spui că poate să existe desăvîrșire fără săvîrșire, ca să treci dincolo de dansatorul pe sîrmă, invocat pe toate drumurile, și să vezi că, iarăși pe toate drumurile, dar de astă dată neștiut de noi, ne pîndesc tot felul de desăvîrșiri fără săvîrșire.

Ce stranie a fost ispita desăvîrșirii, în inima omului modern, din clipa cînd el a renunțat să mai creadă în desăvîrșiri absolute ! El a trebuit să ia asupra lui nu numai încercarea desăvîrșirii proprii — unde nu încapă primejdie de-a reuși, ci doar strădania „ca să nu greșescă fieștecine marginea și săvîrșitul acela spre carele-i făcut“, după vorba bunului Varlaam — dar a trebuit să preia și răspunderea lucrurilor, pe care le avea acum în liberă stăpînire. Iar ca orice stăpîn ade-

vărat, le-a pus la treabă. El a trecut asupra lucrurilor și mecanismelor o bună parte din săvîrșirea sa; iar cum lucrurile și mecanismele nu pot împlini sarcina omului *decît* dacă sînt desăvîrșite — căci ele n-au voie să greșească, așa cum are voie omul — atunci ceva de ordinul desăvîrșirii a apărut în lumea aproximativă a omului. Este tehnica. S-a spus că impasul omului occidental se datorează faptului că progresele lui morale nu sînt la înălțimea celor tehnice. Dar nu un lucru atît de îndepărtat tehnicii ca natura morală este în joc, ci natura activă a omului, care riscă uneori să nu mai fie activă.

Cu mecanisme pe care nu le mai cunoști și care sînt sortite să te solicite din ce în ce mai puțin, slujindu-te totdeodată din ce în ce mai mult, poți cădea în plictisul acelora, bătrîni și tineri, din societățile de consum, care se supără pe reușitele veacului. Le-ai dori să aibă parte de mecanisme ușor imperfecte, de pildă de automobilele acelea de la începutul veacului, care erau în pană la tot pasul, cerînd ingeniozitate și efort spre a fi reparate, și care te făceau să te oprești în locurile cele mai neașteptate, cu sortiți ca, într-o clipă de odihnă pe marginea șanțului, să vezi un cărăbuș, să te minunezi de organizarea unui scaiete sau altă dată să cauți, spre a răci motorul, apă la prima fîntînă, unde întîlneai poate o fată frumoasă și basmul din lumea satului. Dar pentru că nu se poate merge îndărăt, iar scaietii și cărăbușii trebuie să dispară din orizontul nostru, ca și basmele, ne rămîne să înfrîngem monotonia din afară cu o bogăție sporită înăuntru, în vederea căreia omului îi trebuie un dram de inventivitate și poezie, adică un plus de săvîrșire lăuntrică.

Pe măsură ce înfrînge dezordinea naturii, cu mecanisme desăvîrșite, omul e dator cu bogăție înăuntru.

Poate că educatorii de astăzi ar trebui să pună accentul — cum s-a și cerut, de altfel, — pe săvîrșirea lăuntrică și trezirea spontaneității intelectuale, mai degrabă decît pe desăvîrșire. Oamenii tineri, ca și cei maturi în definitiv, aflați astăzi în fața unor sisteme de cunoștințe, desăvîrșite la prima vedere, sînt ca în fața produselor tehnicii: nu mai știu ce să aleagă, nici că au dreptul să prefere și să aleagă. „Cette horrible masse des livres qui va toujours en s'augmentant!“ exclama încă de acum trei secole Leibniz. Și totuși, pe scara umanității, tocmai acest lucru este cuceritor și ar putea fi în-sufletitor pentru individ, faptul că desăvîrșirea nu e decît aparentă și că îndărătul ei este un neîncetat proces de săvîrșire, adesea necontrolat, fantezist, poetic. În acest sens, poate cel mai *uman* spectacol în zilele noastre îl dau matematicile, care au reușit, prin intermediul științelor particulare și al tehnicii, să pună oarecum în ordine lumea, au reușit s-o grădinărescă, dar ele însele au intrat — dacă trebuie să crezi pe matematicieni — într-o admirabilă junglă. Ceea ce aduce rigoarea cea mai mare în afară, păstrează o supremă libertate înăuntru.

Numai că stilul desăvîrșirii a devenit dominant în zilele civilizației tehnice. Și atunci omului i se poate întîmpla să asiste și la acele desăvîrșiri fără săvîrșire. Tehnicismul culturii a făcut, de altfel, să primeze execuția pură, virtuozitatea și regia. Prin ele se validează o artă care-și face un titlu din a nu mai solicita, una în care pînă și „urîtul“ — în sens larg, românesc, de plictis metafizic să fie un izvor de artă, dacă e bine regizat. Îți amintești, în schimb, că Shakespeare poate cuceri și în jocul unei trupe de amatori. Probabil pentru că în el partea de săvîrșire este mai mare.

Atît de bine sînt ştiute și spuse lucrurile acestea, încît am și uitat de ele. Dar este o neașteptată virtute în cîteva cuvinte românești de-a reîmprospăta problemele. Cu jocul de cuvinte al desăvîrșirii fără săvîrșire îți reapar înaintea straniile nesiguranțe ale unei civilizații, care aduce în fapt siguranța și stăpînirea. Dar sub același risc pe care-l înfruntă astăzi civilizația tehnică stătea în definitiv și cultura mai veche. O cultură care era sortită să „cultive“ și care prin filozofie își propunea să dea sensuri de viață modelatoare oamenilor, se vedea adesea ieșită din rostul ei, pentru că partea de desăvîrșire sau aspirația către acestea covîrșeau săvîrșirea.

În timp ce acum dezbaterea privește omul, în trecut dezbaterea se purta asupra forțelor impersonale de dincolo de om și a desăvîrșirilor. Din pendularea aceasta între desăvîrșire și săvîrșire au izvorit cîteva, poate principalele, încleștări ale lumii trecute, avînd în miezul lor Reforma.

La noi e mai simplu. Întocmai Moșului din *Arca lui Noe* a lui Blaga, care nu e desăvîrșit, desăvîrșire fără săvîrșire nu este pe nici un plan, după gîndul nostru. Un singur lucru știm, că toate se îndreaptă *către* sau se mișcă *între* desăvîrșire.

Spre și depărtările

Poate că termenii mai sugestivi ai creației nu sînt întotdeauna cei ai plăsmuirii, făptuirii, săvîrșirii, ci sînt uneori cei ai deschiderii către creație, simple prepoziții ca „spre“ și „către“, sau mai ales „întru“.

Spre vine de la „supra“ ; către vine de la „contra“. Era, dacă nu ceva static, în orice caz ceva încordat în prepozițiile acestea latine. La noi cuvintele s-au destins, s-au îmblînzit și s-au așternut pe drum. Către ce mergi ? spre ce te îndrepti ? Este în ele un fel de „Așterne-te drumului/ Ca și iarba cîmpului/ La bătaia vîntului“.

Orice accent de întrecere, superare (care a dat la noi pe „supărare“) în cazul lui spre, sau de adversitate la către, s-au stins. Nu mai e vorba decît de mișcare orientată. E drept că și în alte limbi s-a putut întîmpla așa : versus a dat în franceză „vers“, iar în limba germană „gegen“ a devenit și el către. Pace și drumeție sînt peste tot pe lume. Să le vedem însă pe ale noastre : „De ce mă întristează / Că valurile mor, / Cînd altele urmează,/ Rotind în urma lor...“

Și n-o spun numai două prepoziții și Eminescu.

Dar, cu tot prestigiul poeziei meditative culte, este ceva care te nemulțumește într-o asemenea viziune pe bază de undă : simți în ea o săvîrșire fără desăvîrșire, după modelul firii însăși cea fără de sfîrșit. De aceea pe Eminescu îl întristează spectacolul. Că valurile mor ? Îl întristează poate tocmai, ca în partea a doua a stro-

fei, că „altele urmează“ la fel cu cele dintii și că tot ce e val ca valul trece, pentru că nu e decît val, chip de o clipă, închipuire parcă, și nu întruchipare. Nu cumva cele două prepoziții, cu povestea lor semantică, spun mai multe despre meditația românească asupra lumii decît reflexiunea noastră cultă? Iată gîndul provocator ce ne vine o clipă înainte: că în prepozițiile „spre“ și „către“ este înscrisă o mișcare către ceva, una spre întruchipări, pe cînd în gîndirea noastră cultă stă doar înțelepciunea constatării că totul e într-o săvîrșire spre desăvîrșire.

Ne întoarcem iarăși cu gîndul la acea răscolitoare *Carte a Oltului*. Nimeni nu s-ar gîndi să scrie o „Carte a lui Către“, o „Carte a lui Spre“. Totuși, ar fi în acestea o tainică înfrățire cu prima, și ele sînt prefigurate undeva, în niște fișe de dicționar, pe care cititorul obișnuit din noi le citește ca simple fișe. În realitate, dacă se poate citi în cursul unei ape, se poate citi la fel de bine în curgerea și decurgerea cîte unui cuvînt; ba chiar, de la un moment dat, cultura îți apare mai adevărată în cărțile ei nescrise. Și de altfel, de ce s-ar scrie atîtea cărți, dacă nu spre a ne învăța să citim în materialul brut al lumii și să ne eliberăm astfel de cartea scrisă?

„Cartea lui Spre“ ar trebui să înceapă cu greutatea cuvîntului de-a se desprinde din strînsoarea lui „supra“, într-un fel de-a evada din închisoarea acestuia. Căci, la început, spre înseamnă și în limba noastră: deasupra, pe, peste. „Tot omulu carele va să zidească ceva [...] întîiu pune temelie vîrtoasă și așa spre ea zidește toate cîte va“. (1644). Nu numai temelie e vîrtoasă, ci și „spre“ e zidit aci, pe această temelie, și rămîne legat de ea pentru toate cîte va, cum spune sugestiv citatul pentru ceea ce va face omul. „Spre“ n-are încă mișcare

în el, și cînd Coresi scrie : „Zise gloatelor să se așeze spre iarbă“, sau cînd *Codicele voronețean* spune : „Căzu spre el toată gloata și-și puseră mîinile spre însu [peste el]“, îți dai seama iarăși că și prepoziția spre a fost prinsă, nu doar cel peste care căzu gloata.

Dar nu toate peste care cade sau se pune ceva sînt stătătoare, și „spre“ începe să se miște, dacă nu de la sine, măcar prin mișcarea celor pe care se fixează. „Zbură spre arepile vîntului“ stă scris în *Psaltirea scheiană*, unde spre rămîne pe aripi, dar filfiie odată cu ele. În *Cuvinte din bătrîni* este un loc frumos : „Face-te-voi, Doamnă, împărăteasă spre toate casele mele“. Este limpede că spre înseamnă și aci „peste“ și că nu poate fi vorba, cu casele, de lucruri mișcătoare. Dar casele omului sînt și cele care se vor zidi, „case“ pot însemna și rosturi, așa încît „spre“ începe să plutească în văzduh odată cu lucrurile.

E ca și cum „spre“ ar fi și mai departe în sclavia lui supra, dar ar înregistra un zvon de libertate prin nedeterminarea lucrurilor „asupra“ cărora se așază. Și într-adevăr, cu o a doua nuanță, fișele *Dicționarului* indică pentru spre un sens de suprapunere, „dar pe o suprafață mai mare“. „Au zăbovit spre acele părți“, spune o Cronică, și cum părțile sînt întinse, „spre“ intră și el în destindere. În : „pulbere vărsînd spre văzduh“, din *Codicele voronețean*, spre indică o adevărată risipire, față de localizarea precisă pe care o reda la început. (E chiar un început de liberare față de supra : să verși ceva de jos în sus...) Și cînd *Mineiul* din 1776 spune : „Să-i mute spre lăcașurile cele de acolo“, prepoziția „spre“ n-ar putea să indice nici măcar un loc nedeterminat ca văzduhul, ci nicăierul lumii de apoi.

Într-un fel, „spre“ a plecat în lume, cu amintirea lui „supra“, doar. Și atunci se petrece ca și o ultimă în-

cercare a lui supra de-a ieși la lumină, de-a triumfa în „spre“. Dacă nu l-a putut fixa și stăpîni pe acesta din urmă, atunci supra îl face măcar să stăpînească el pe alții, să „asuprească“, să domnească. „Să facem omul [...] să domnească spre peștii mării și spre toți viermii ce se trag din pămînt“. (*Palia*, 1581.) Spre este încă pecetluit de supra, numai că are joc liber să domnească peste cine-i place. Și fiindcă printre viermii ce se trag din pămînt sînt și oamenii, omul își întinde aria domniei asupra-le și reușește să împărățească spre ei, cum spune Coresi, și spre multe altele decît îi fuseseră pre-scrise — la fel cum face „spre“.

Un fir subțire mai leagă acum pe spre de părintele său, supra. Cu o nouă nuanță — vin să spună notele din *Dicționar*, introducînd alt grup de citate — în prepoziția „spre“ începe să predomine ideea de direcție. Din fixarea inițială, tot ce rămîne e contactul cu un plan de realitate ori altul. „Că soarele strălucește cum spre cei drepți, așa și spre cei nedrepți“ (Varlaam). Însă cei drepți și cu cei nedrepți sînt toți. Contactul devine tot mai secundar, termenul asupra căruia trebuie să se fixeze mișcarea își pierde identitatea și mișcarea lui „spre“ rămîne goală, cu singurul sens de direcție.

Cuvîntul s-a liberat, în sfîrșit. E ca un fiu rătăcitor care poate pleca oriunde-i place. În „cătăi spre dînsul“, de pildă, nu mai e nici un fel de asuprire și nici o amîntire de așezare asupra. Acum poți spune: spre afară, spre mai sus, spre acolo, spre bine, spre rău, spre nicăieri. „Acestea toate spre pierdere duc omul și-l surpă“ (Coresi). Prepoziția își lărgește și mai mult folosința, devine un „morfem al complementului de timp“, și, din cuvîntul cel sigur, inițial, ajunge o simplă aproximație (spre ziuă, mai spre iarnă), așa cum devine o expresie modală (pe punctul de a : spre plecare), una

instrumentală, însemnând : în schimbul, prin, ca în : „Va schimba plîngerea spre bucurie“ (Coresi), sau așa cum exprimă la voie pe despre, pentru, contra, în chip de... Acum „spre“ spune orice și se dizolvă în propriile lui libertăți, cu-adevărat ca fiul rătăcitor al lui „supra“.

Din această disoluție a înțelesurilor sale îl va scoate ceva? Poate înrudirea cu „cătred“, care rămîne mai li-pit de lucruri, plin de amintirea lui contra cum este. Poate apropierea cu „întru“, care preia și salvează, în limba noastră, atîtea demersuri ce nu-și găsesc ținta. Sau poate îl salvează propria lui vocație de-a fi și „morfem al complementului circumstanțial de scop“, adică de-a trimite spre ceva. Căci după cum spunea versul : „Mîndra-naltă și subțire/ E făcută spre iubire“.